Купаюся в річці поміж лататтям. Ряска лоскочеться, гусяче пір'я плаває попід берегами, на мілині,— вода там гаряча і м'яка, як дощове літепло,— а по мосту люди йдуть, базарові. Малеча гукає до них з річки:

— Тітко, чуєте, тітко! Дайте базарового!

Дядьків не чіпають, бо ті сердитіші та й не з нашого села, а з Опішні — у нас їх називають "горщешниками". Везуть хурами горшки, пересипані половою: не розпродалися, того й тверезі всі і небалакучі...

Сунуть люди та й сунуть, гурточками й поодинці — мовчки: немає базарового. Хитається під ногами й колесами вутленький місток — улітку він завжди хитається, а взимку ні, бо палі обмерзають до самого дна.

Аж ось і мати йдуть. Піджачок сіренький у смужку, хустка, чоботи, спідниця — все старе, а кошик новий, жовтий, з рогозу.

— Мамо, мамо! — кличу, підпливаючи до мосту.— Чого ви там накупили?

А вони стали, кошик до ніг притулили, посміхаються невесело.

— Та нічого такого,— кажуть.— Кошик ось і калоші тобі. Вдягайся, підемо додому обідати, та приміряєш.

Пливу сажнями до берега — це мене тато, як ще живі були, сажнями навчили плавати,— хапаюся руками за теплі верболозові коси і видираюся на кручу. Потім швиденько вдягаюся.

Сорочка на мені — аж торохтить. Дебела одежина! Ношу вже п'ятий рік, і не рветься, бо з плащ-палатки. Оце, буває, мати виперуть,

поставлять на спориші посеред двору сушити, то вона й стоїть, як жлукто, і не падає. А як вітряно, то ще й гуде потихеньку...

Вдягаю сорочку, тремчу, аж зуб на зуб не попадає — перекупався. Тоді довгенько витанцьовую на одній нозі, доки в холошу влучу, а заодно ще й приказую, щоб вода з вуха вилилася: "Коту, коту, вилий воду — чи на дощ, чи на грім, чи на блискавку... "

Штани в мене чудні. Привезли оце якось у лавку картинки всякі — на тій сливи намальовано, сині, великі, як воляче око, на тій груші червонобокі в листочках — і матерії сувій для пайщиків: одна смуга зелена, друга сиза, третя теж зелена, четверта теж сиза... Так мама й набрали. "Парубчак уже,— сказали,— пора штанці шить із справжньої матерії".

Понесли кроїти, а дядько Чмут, кравець, подивились-подивились на ту матерію та й кажуть: "Оце, Пріська, як хочеш: або зверху до паху буде зелене, а нижченько сизе, або одна холоша буде сиза, а друга зелена. Так що вибирай".

Мати зітхнули й сказали: "Та хай уже буде одна така, а друга така".

Натягую штани і попадаю спочатку в зелену холошу, а потім у сизу. Зелена трохи ширша, видно, дядько Чмут десь не так різнули — старі вони вже, підсліпуваті, та й рука нетверда..

— Змерз? — питаються мати з мосту.

А качки попід очеретами: ках-ках-ках...— наче реготять. Хіба ж парубки мерзнуть? Це мама частенько мені кажуть. А я сміюся сам собі, червонію та й думаю: який там парубок, як у мене холоші неоднакові!

Збігаю на міст. Дошки гарячі, пахнуть сіном, дьогтем і трухлявиною. А мама рушник з кошика — рвиць:

— Оце тобі обнова,— кажуть і цвітуть: раді.

Зазираю в кошик, а там калоші. Головками на мене блись-блись. Нові, аж сміються.

— А вони однакові?.. — питаю.

— Авжеж. Одинадцятий номер.

— Так великі ж...

— Нічого. Якраз на валянки. Пошиємо на зиму з отої татової діжурки — я вже й клоччя напитала,— та й носитимеш.

— А зараз як?

— А зараз... — мама трохи знітилися,— а зараз напхаємо чогось у носки, то не спадатимуть. Вдень босенький побігаєш, а ввечері, до сільбуду, взуватимеш.

— Та, мо', коли і взую... А так — чого мені до того сільбуду?

— Отакої! А Наталя ж? — шепочуть на вухо, всміхаючись.— Невісточка ж наша.

— Та,— кажу,— гетьте...

Хоч самому так радісно, так солодко. Невісточка.. ; Може, й справді, хтозна. Як їй тато з війни й самокатку привіз, женську, без рами, і на плаття, і на спідниці, і хрому на чоботи, і годинничок маленький на руку... А в мене ж ото штани смугасті й сорочка-торохтун, Хтозна.

А мама:

— Бач, засоромилося парубча...— і "брехушку" мені пальцями лоскочуть, наче я маленький,— А ти,— сміються,— сором'язливий, як і тато, Колись — тоді тебе ще й на світі не було, ну ось-ось мав знайтися

— пригорнув мене до себе та й каже: "А я тебе, Прісю, боявся. Оце, було, побачу в сільбуді й кажу собі: от зараз візьму й підійду, — а сам і з місця не зрушу. Так ноги й в'януть. Тоді починаю лічити: раз, два, три... І так інколи до сотні, а все не насмію". Й регоче, було, І я сміюся, бо таки ж я перша до нього підійшла...

Мама зітхають, і ми довго йдемо мовчки. Я знаю, про що вони зараз думають, і не хочу заважати їм. Толочу босими ногами прив'ялу гарячу траву в покосах, з неї раз по раз вилітають великі й дрібні, руді й зелені коники, хурчать крильцями і знову зникають, ховаються. Над луками стоїть волога отав'яча задуха, хоч сонце вже й не пече, а в лузі поміж верболозами миготить павутиння, жовтіє майже стиглий хміль

— скоро осінь...

От уже й хату нашу видно. Щоправда, не нашу, а покійної баби Погончихи. Бабу не вбило — сама вмерла, бо й так довго жила: дев'яносто дев'ять років і шість місяців. Оце, лучалося, йде селом, згорбилася, аж ціпок у підборіддя тиць, тиць... Маленька така, як вузлик. І хата в неї була маленька й теж стара. Прожили вони один вік: баба сто років, і хата сто років, баба згорбилась, і хата згорбилась. Потім баба вмерла. Якраз під війну. Несла з низу гарбуз, спіткнулася, впала і вмерла. А гарбуз покотився вниз і шубовснув у криницю. Тоді в ній ще вода була — холодна та чиста, і на березі по вінцях м'ята росла, а тепер тільки жаби живуть, мулок допивають, та вільхові горішки плавають...

Звідтоді ми й живемо в бабиній хаті, бо нашу розбомбило. Поночі у нас завжди: стріха низько, вікна теж, улітку кропивою заростають, а взимку їх снігом замітає. Оце, буває, побачить курка якусь мураху на

шибці, підбіжить та дзьобом у скло тук-тук. Наче гості. А де в нас ті гості візьмуться?..

Сідаю обідати, а стіна на покутті випнулась, підпирає мене до столу і полускує десь усередині. Мабуть, вона скоро впаде. Можна б стіл відсунути далі, та з місця не зрушається: ніжки вмазані в долівку ледь не на чверть — скільки разів баба примазувала хату за свій вік?

Однак думати мені про це ніколи, бо мама вже якусь побовтюшку на стіл ставляють, і я припадаю до неї з ложкою.

А їм нетерплячка. Дістають з кошика обнову та:

— Ну ж бо, примір.

Хтозна, що й робити: і їсти хочеться, й калоші прибути кортить.

— Ось ми по-городському зробимо,— обіцяють мама, довго нишпорять у запічку і дістають звідти панчохи. Халявки в них ще сякі-такі, а там, де були ступні, само рам'я.— Зараз ми двох зайців уб'ємо: халявки, де ціліші, попідв'язуємо — під холошами воно не видно буде, а оце, з діромаччям, у носок заховаємо. От і не спадатимуть.

Доки влаштувалися, сонце за байрак скотилося. В хаті од заходу зробилося червоно й прохолодніше, перестало лущати в стінах,— певне, шашіль поснула,— горобці попід стріхою запурхали, вмощуючись на ночівлю. А надворі по небу — багряне мереживо, деркачі в лазу турчать, ластів'яччя поміж дворами в'ється — незабаром йому відлітати...

І враз мені так сумно стає, так незатишно, ніби я оце востаннє йду селом у великих нових калошах, що з незвички трохи водять мене по стежці,— ніби й мені скоро теж кудись відлітати...

Іду до мосту, де парубота збирається. Парубота — це такі, як і я, тільки холоші в них однакові та попідстригані вони чепурніше, без покосів на потилиці, як оце в мене, бо ж у них дядьки, діди, у декого навіть батьки є, а ми з мамою самі вже сьомий рік.

На греблі, біля пожежного ящика, з котрого дітвора вже давно виносила пісок на хатки, зборище: хлопці сидять на перилах, розхитують місток, дівчата верещать, наче їм і справді страшно. Від води холодком тягне, туманець понад кущами лепехи моститься — тепла ніч буде.

От уже й пісні хтось заводить:

Ой, у полі корито, Ой, у полі корито,

Ой, у полі корито, Повне води налито...

Це хлопці. А дівчата, знаючи, що далі слова пісні буде нібито ненароком перероблено на сороміцькі, грубі, спішать перебити хлопців і починають своєї:

Бєла кофта, чорний бантик, Ох, зачем розв'язував? Я любила тіб'я тайно, Ох, зачем розказував?..

Мене вже помітили, гукають:

— Егей, Ванько! Іди швидше, бо нікому хтору брать.

— Го-го-го!

— Ха-ха!

— Тепер ми дамо!

І враз у гурті знишкли, притислися до перил. А я вже зірвався був бігти і теж став: мостом, поминаючи гурт, ішла Наталя, а поруч з нею

— батько, завжди похмурий, з приплющеними очима, наче боявся, що в них хтось колись загляне. Він ніколи не повертає голови до людей, коли проходить мимо, і ніколи не каже повністю "здрастуйте" або "добридень", а каже "ндра" або "дрень".

Я його не соромлюсь, як інші хлопці батьків своїх дівчат, я його боюсь і намагаюся обходити. Особливо після того, як він колись викликав мене до себе в кабінет і сказав, заплющивши очі:

"Поганяй у райком комсомолу і скажи, щоб виписали тобі путівку на стройку нафтопроводу. Хоч на штани заробиш... Та гляди бовкни, що твій батько в полоні був, то ще й не пошлють".

"Тато вже три роки, як загинули,— кажу,— при чім же тут вони?"

А він: "Ну якщо ти такий розумний, то виходь завтра на свинарник".

З того часу і по сей день він до мене ні разу більше не обізвався, навіть свого "ндра" не сказав. І зараз не скаже, хоч і з Наталею. Як би мені їх обминути?..

А вони вже близько. Від хвилювання я не бачу їх, тільки чую, як порипують його чоботи і хльоскає по халявах цупкий німецький плащ

— наче туман мені в очах став. А коли вони порівнялися зі мною, я кинувся мимо них до гурту, немов страх поспішаю, але не зробив і двох кроків, як спіткнувся, зашкопиртав, калоші мої поспадали й посунулися з греблі, а панчохи, саме рам'я, розмоталися на півдороги, як гадюччя.

Я ще встиг помітити, як Наталя низько нахилила голову і сказала, мабуть, згарячу, проте дуже тихо: "Здрастуйте..." А він бгикнув,

позирнув на панчохи, знову заплющився і порипів чобітьми геть, глухо кинувши Наталі якесь слово. Я не почув його. І взагалі вже нічого не чув, крім тиші, що враз запала в гурті на мосту, і гупання власного серця.

Потім сталося те, чого я згодом і сам не міг збагнути, бо не знав, звідки воно взялося: я вхопив грудку, крикнув: "І-і-іх!" — і доки вона летіла, волав:

— Так вам смішно? Так вам — потіха? То нате вам, собаки! Н-на! Грудка влучила в Наталину голову. Я почув, як вона зойкнула, як

здивовано і злякано зойкнули на мосту, як загупали по моїй спині його важкі кулаки, забиваючи мені дух, а від мосту хтось тоненько й не дужо рішуче гукав:

— Як вам не соромно, дядьку? Як вам можна!.. А ще... Потім хтось надівав мені калоші, тихенько плакав і шепотів:

— Навіщо ти його, Ванько, займав... Навіщо?

— Ех, чудопал!..